

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่องศักยภาพของชุมชนในการจัดการป่าชุมชนครั้งนี้ เพื่อศึกษาถึงเรื่อง บทบาทและการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน ศักยภาพของชุมชนในการจัดการป่าชุมชน และ ปัจจัยที่ทำให้เกิดศักยภาพ โดยกำหนดกรอบแนวคิดจากแนวคิดทฤษฎีและการวิจัยที่เกี่ยวข้องก่อน แล้วจึงนำไปศึกษาในพื้นที่ ผู้ศึกษาทำการเก็บข้อมูลด้วยตนเอง ในการวิเคราะห์ข้อมูลตาม วัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ต้องอาศัยข้อมูลแนวคิดจากชุมชนต่างๆ เพื่อให้เกิดความเข้าใจ และสามารถอธิบายปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ศึกษา รูปแบบการวิจัยครั้งนี้เป็นเชิงคุณภาพ ซึ่งวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลนั้น โดยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ในชุมชนจาก การสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความละเอียดและครอบคลุม รอบด้าน จนกระทั่งทำการศึกษาได้ข้อมูลครบตามประเด็นที่ศึกษาวิจัย ดังนั้นในการดำเนินการ วิจัยมีรายละเอียดดังนี้

3.1 แหล่งข้อมูล

เนื่องจากการศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการบรรยาย ผู้ศึกษาได้ คัดเลือกชาวบ้านที่ศึกษาแบบเฉพาะเจาะจง โดยเลือกผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการป่าชุมชนของ ชาวบ้านแพะ เพื่อมุ่งศึกษาถึงศักยภาพในการจัดการป่าชุมชนของชุมชนบ้านแพะ ทำให้ผู้ศึกษา ต้องวิเคราะห์ข้อมูลต่างๆ อย่างรอบด้าน เพื่อวิเคราะห์ถึงศักยภาพของชุมชนให้สอดคล้องกับบริบท ของชุมชนบ้านแพะ ซึ่งประกอบด้วยข้อมูลจากแหล่งต่างๆ เพื่อให้ได้ข้อมูลครอบคลุมตาม วัตถุประสงค์ของการศึกษา ผู้ศึกษาจึงได้ทำการศึกษาข้อมูล 2 ประเภท คือ

1. ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) เป็นข้อมูลที่รวบรวมจากแหล่งข้อมูลโดยตรง ซึ่ง แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

- 1.1 การศึกษาโดยการเข้าไปสำรวจ (Survey) ชุมชนบ้านแพะ หมู่ที่ 10 ตำบลออนใต้ อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อทำการศึกษาเบื้องต้นเกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชน โดยการเข้าไปสังเกตพฤติกรรมของชาวบ้าน และบริบทของชุมชนในภาพรวมด้านสภาพทั่วไป เพื่อให้ทราบถึงความเป็นอยู่ของชาวบ้านในชุมชน วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี และ

ความเชื่อของชุมชน ระบบความสัมพันธ์ทางสังคมที่ส่งผลให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชน และการทำงานร่วมกันขององค์กรชาวบ้านในการบริหารจัดการ คูแเล และฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ของชุมชน

1.2 การศึกษาข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่ โดยการสัมภาษณ์และการสอบถามจากผู้ให้ข้อมูลหลักในด้านดังต่อไปนี้

- บริบทชุมชนในภาพรวมของสภาพทั่วไปในด้านประวัติความเป็นมาและลักษณะทางกายภาพของชุมชน ลักษณะพื้นฐานทางสังคม ความเชื่อ วัฒนธรรมและประเพณี ภูมิปัญญาชาวบ้าน ทรัพยากรแหล่งน้ำ และป่าชุมชนบ้านแพะ เพื่อให้ทราบข้อมูลความสัมพันธ์ทางสังคม วัฒนธรรม ของชุมชนในภาพรวมจากด้านต่างๆ ของชุมชน รวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับการใช้ประโยชน์จากป่า และรูปแบบการใช้ประโยชน์จากป่าที่ทำให้เกิดการพัฒนาย่างยั่งยืนตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน

- บทบาทและการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการจัดการ คูแเล และรักษาป่าชุมชน ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา-สาเหตุ การวางแผนดำเนินงาน การดำเนินกิจกรรม การติดตามประเมินผลงาน ระบบกรรมสิทธิ์จากการกีดกันบุคคลภายนอก การได้รับผลประโยชน์ และการกำหนดกฎเกณฑ์ ข้อบังคับ เพื่อให้ทราบถึงกระบวนการมีส่วนร่วมในด้านต่างๆ ของชุมชนที่นำมาจัดการป่าที่ทำให้เกิดการพัฒนาย่างยั่งยืน

- ศักยภาพในการจัดการ คูแเล และรักษาป่าชุมชนของชุมชน ได้แก่ ศักยภาพในด้านทุน ระบบความสัมพันธ์ทางสังคม ความเชื่อและพิธีกรรม ระบบกรรมสิทธิ์ร่วมของชุมชนในการจัดการป่าชุมชน และความเข้มแข็งของกฎระเบียบ ข้อบังคับและบทลงโทษที่เข้มแข็ง เพื่อให้ทราบถึงศักยภาพของชุมชนในด้านต่างๆ ที่ใช้ในการจัดการป่าอันส่งผลให้เกิดการพัฒนาย่างยั่งยืน

- ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับศักยภาพของชุมชนในการจัดการคูแเล และรักษาป่าชุมชน ได้แก่ ความเข้มแข็งของชุมชน การทำงานร่วมกันขององค์กรชาวบ้าน ความจำเป็นในการใช้ประโยชน์ของป่าไม้ จิตสำนึกและอุดมการณ์ร่วมกันของคนในชุมชน ความเข้มแข็งของผู้นำชุมชน และการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก เพื่อให้ทราบถึงปัจจัยด้านที่ได้ส่งเสริมชุมชนให้เกิดศักยภาพในการจัดการป่า อันส่งผลให้เกิดการพัฒนาย่างยั่งยืน

รวมทั้งการเก็บข้อมูลจากการระดมความคิดจากเวทีหรือการประชุมของกลุ่มเป้าหมาย (Focus Group) เพื่อเป็นการแสดงความคิดเห็นต่างๆ เกี่ยวกับ การจัดการ คูแเล และรักษาป่าชุมชน รวมถึงปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น

2. ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) เป็นข้อมูลที่ได้เก็บรวบรวมไว้แล้ว โดยบุคคลกลุ่มบุคคล และสถาบันต่างๆ ที่ได้ทำการศึกษา ได้แก่ เอกสาร ตำรา บทความ สิ่งพิมพ์ และ

รายงานการศึกษาต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การใช้ประโยชน์จากป่า การจัดการป่าชุมชน การมีส่วนร่วมของชุมชน เป็นต้น รวมถึงแนวคิด ทฤษฎีต่างๆ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ที่ทำการศึกษา นำมาทำความเข้าใจเพื่อใช้กำหนดกรอบและประเด็นสำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูล รวมถึงนำไปใช้ในการอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนให้เข้าใจในประเด็นตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัยที่ตั้งไว้ ทำให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะทางกายภาพของชุมชน ได้แก่ ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านแพะ เส้นทางคมนาคม ลักษณะพื้นฐานทางสังคม ได้แก่ การให้บริการในหมู่บ้าน การปกครองในหมู่บ้าน และป่าชุมชนบ้านแพะ ได้แก่ ประวัติป่าชุมชน สภาพป่าชุมชน รวมถึง การสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก

นอกจากนี้ผู้ศึกษาได้ศึกษาข้อมูลของชุมชนและหน่วยงานของรัฐในพื้นที่ศึกษาเกี่ยวกับข้อมูลและเอกสารของเจ้าหน้าที่ภายในพื้นที่ ได้แก่ ข้อมูลความจำเป็นพื้นฐานเล่มสี่ชมพู (จปฐ) จากองค์การบริหารส่วนตำบลออนใต้ ซึ่งเป็นข้อมูลพื้นฐานของชุมชนอื่นทำให้ทราบถึงสภาพความเป็นอยู่ของชุมชนที่สามารถนำมาเป็นแนวทางในการวิจัยครั้งนี้ด้วย

3.2 ผู้ให้ข้อมูลหลัก

เนื่องจากการศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ จึงไม่ให้ความสำคัญของจำนวนครัวเรือนในการสุ่มตัวอย่างมากนัก แต่ใช้บริบทของชุมชนในการเก็บข้อมูลแทนจึงได้ทำการคัดเลือกชาวบ้านในการศึกษาครั้งนี้แบบเฉพาะเจาะจงเป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ที่สามารถเป็นตัวแทนของชาวบ้านในพื้นที่ป่าชุมชนบ้านแพะ ซึ่งประกอบด้วย บุคคลต่างสถานภาพทางสังคมและบทบาทหน้าที่ได้ 3 กลุ่ม ดังนี้

1. เจ้าหน้าที่หน่วยงานของรัฐ ได้แก่ เจ้าหน้าที่จากสำนักงานป่าไม้จังหวัดเชียงใหม่ สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน 2 คน เพื่อศึกษาถึง

1.1 ศักยภาพในการจัดการ ดูแล และรักษาป่าในด้านความเข้มแข็งของกฎระเบียบ ข้อบังคับและบทลงโทษที่เข้มแข็ง

1.2 ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับศักยภาพของชุมชนในการจัดการ ดูแล และรักษาป่าด้านความเข้มแข็งของผู้นำชุมชน ความเข้มแข็งของชุมชน จิตสำนึก และอุดมการณ์ร่วมกันของคนในชุมชน และการสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐ

2. สมาชิกชุมชนที่มีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน จำนวน 3 คน เพื่อศึกษาถึง

2.1 บริบทชุมชนในภาพรวมของสภาพทั่วไป ด้านลักษณะพื้นฐานทางสังคม ป่าชุมชน ความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณีและพิธีกรรม ทรัพยากรแหล่งน้ำ

2.2 บทบาทและการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการจัดการ ดูแล และรักษาป่า ด้านการมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา-สาเหตุ การวางแผนดำเนินงาน การดำเนินกิจกรรม การติดตามประเมินผลงาน การได้รับผลประโยชน์ และการกำหนดกฎเกณฑ์ ข้อบังคับ

2.3 ศักยภาพในการจัดการ ดูแล และรักษาป่า ด้านทุน อันได้แก่ ภูมิปัญญาด้าน สมุนไพร ความต้องการรักษาชื่อเสียงของชุมชนในด้านการอนุรักษ์ป่า และความต้องการอนุรักษ์ พื้นที่ป่าไว้ให้ลูกหลาน ความเข้มแข็งของกฎ ระเบียบ ระบบความสัมพันธ์ทางสังคม

2.4 ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับศักยภาพของชุมชนในจัดการดูแล และรักษาป่า ด้านความ เข้มแข็งของผู้นำชุมชน ความเข้มแข็งของชุมชน จิตสำนึกและอุดมการณ์ร่วมกันของคนในชุมชน และความจำเป็นในการใช้ประโยชน์จากป่าไม้

3. บุคลากรในชุมชนเป้าหมาย ได้แก่

3.1 ผู้นำที่เป็นทางการ ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้านที่เป็นกลุ่มเดียวกับ คณะกรรมการดูแลรักษาป่า จำนวน 3 คน เพื่อศึกษาถึง

- บริบทชุมชนในภาพรวมของสภาพทั่วไปด้านลักษณะพื้นฐานทางสังคม ป่าชุมชน ภูมิปัญญาชาวบ้าน ความเชื่อ วัฒนธรรมประเพณีและพิธีกรรม ทรัพยากรแหล่งน้ำ

- บทบาทและการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการจัดการ ดูแล และรักษาป่า ด้านการมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา-สาเหตุ การวางแผนดำเนินงาน การดำเนินกิจกรรม การติดตามประเมินผลงาน ระบบกรรมสิทธิ์จากการกีดกันบุคคลภายนอก การได้รับผลประโยชน์ และการกำหนดกฎเกณฑ์ ข้อบังคับ

- ศักยภาพในการจัดการ ดูแล และรักษาป่า ด้านทุน อันได้แก่ ภูมิปัญญาด้าน ระบบนิเวศ ความต้องการรักษาชื่อเสียงของชุมชนในด้านการอนุรักษ์ป่า และความต้องการ อนุรักษ์พื้นที่ป่าไว้ให้ลูกหลาน ความเข้มแข็งของกฎ ระเบียบ ระบบความสัมพันธ์ทางสังคม ความเชื่อและพิธีกรรม

- ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับศักยภาพของชุมชน ในจัดการดูแลและรักษาป่าด้าน จิตสำนึกและอุดมการณ์ร่วมกันของคนในชุมชน การทำงานร่วมกันของชุมชน ความเข้มแข็งของ ชุมชน และความจำเป็นในการใช้ประโยชน์จากป่า รวมถึงการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก

3.2 ผู้นำที่ไม่เป็นทางการ ได้แก่

- 1) ผู้สูงอายุที่ชาวบ้านในชุมชนให้ความเคารพนับถือ เชื่อฟังและมักจะมาขอ คำปรึกษา เมื่อเกิดปัญหาขึ้นในครอบครัวหรือในชุมชน ตลอดจนชาวบ้านในพื้นที่ จำนวน 3 คน ซึ่งเป็นผู้มีบทบาทในการใช้ทรัพยากรป่าไม้ เพื่อศึกษาถึง

- บริบทชุมชนในภาพรวมของสภาพทั่วไป ด้านประวัติความเป็นมา และ ลักษณะทางกายภาพของชุมชน ประวัติป่าชุมชน ภูมิปัญญาชาวบ้าน ความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณีและพิธีกรรม ทรัพยากรแหล่งน้ำ เป็นลักษณะความสัมพันธ์กับป่าตั้งแต่สมัยอดีต

- บทบาทและการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการจัดการ ดูแล และรักษาป่า ด้านการมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา-สาเหตุ การดำเนินกิจกรรม ระบบกรรมสิทธิ์จากการ กีดกันบุคคลภายนอก การได้รับผลประโยชน์ และการกำหนดกฎเกณฑ์ ข้อบังคับ

- ศักยภาพในการจัดการ ดูแล และรักษาป่า ด้านทุน ได้แก่ ภูมิปัญญาใน ด้านสมุนไพร ด้านระบบนิเวศ ความต้องการรักษาชื่อเสียงของชุมชนในด้านการอนุรักษ์ป่าและ ความต้องการอนุรักษ์พื้นที่ป่าไว้ให้ลูกหลาน ความเข้มแข็งของกฎระเบียบ ระบบความสัมพันธ์ ทางสังคม ความเชื่อและพิธีกรรม

- ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับศักยภาพของชุมชนในการจัดการ ดูแล และรักษาป่า ด้านจิตสำนึกและอุดมการณ์ร่วมกันของคนในชุมชน การทำงานร่วมกันของชุมชน ความเข้มแข็ง ของผู้นำชุมชน และความจำเป็นในการใช้ประโยชน์จากป่า

2) กลุ่มแม่บ้านและเยาวชน จำนวน 2 คน เพื่อศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมในการ บริหารจัดการ ดูแล และรักษาป่าชุมชน

- บทบาทและการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการจัดการ ดูแล และรักษาป่า ด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม การได้รับผลประโยชน์และการกำหนดกฎเกณฑ์ ข้อบังคับ

- ศักยภาพในการจัดการ ดูแล และรักษาป่า ด้านระบบความสัมพันธ์ทาง สังคม ความเชื่อและพิธีกรรม

- ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับศักยภาพของชุมชนในการจัดการ ดูแล และรักษาป่า ด้านจิตสำนึกและอุดมการณ์ร่วมกันของคนในชุมชน การทำงานร่วมกันของชุมชน ความเข้มแข็ง ของผู้นำชุมชน และความจำเป็นในการใช้ประโยชน์จากป่า

3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่ศึกษา โดยการเข้าไปสัมผัสชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชน เพื่อทำความเข้าใจ รวมทั้งสังเกตพฤติกรรม การจดบันทึก เครื่องมือที่ใช้มีสมุดจดบันทึก เครื่องบันทึกเทป และกล้องถ่ายรูป ซึ่งประเด็นการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง ผู้ที่สามารถให้ข้อมูล หรือ Key Informants เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องและเป็นจริง วิธีการและเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย มีดังนี้

1. วิธีการสังเกต (Observation) จากการเข้าไปสัมผัสชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชน เพื่อทำความเข้าใจ พร้อมทั้งทำการสังเกตพฤติกรรม การจดบันทึก การถ่ายรูป เป็นการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non- Participant Observation) และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) เป็นการหาข้อมูลจริง โดยเฝ้าดูสิ่งที่เกิดขึ้นในชุมชนอย่างใกล้ชิด เพื่อวิเคราะห์หาความสัมพันธ์ของการจัดการ ดูแล และรักษาป่าชุมชน โดยการเก็บข้อมูลดังนี้

1.1 บริบททั่วไปของชุมชน

- ลักษณะทางกายภาพของชุมชน ได้แก่ สภาพทั่วไปของหมู่บ้าน ความเป็นอยู่ของคนในชุมชน การตั้งบ้านเรือน เส้นทางคมนาคม และสภาพแวดล้อมทางทรัพยากรธรรมชาติ ป่าไม้

- ลักษณะพื้นฐานทางสังคม ได้แก่ การบริโภคนิยม การให้บริการในหมู่บ้าน ระบบความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างคนในชุมชน

- ภูมิปัญญาท้องถิ่น พื้นฐานทางวัฒนธรรมชุมชน ขนบธรรมเนียม ประเพณี และระบบความเชื่อของคนในชุมชน

1.2 บทบาทและการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการจัดการ ดูแล และรักษาป่า

- การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมในด้านต่างๆ ของป่าไม้ของคนในชุมชน
- การมีส่วนร่วมในการได้รับประโยชน์จากป่าชุมชน

1.3 ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับศักยภาพของชุมชนในการจัดการ ดูแล และรักษาป่า

- การทำงานร่วมกันขององค์กรชาวบ้านที่ทำให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชน
- ความเข้มแข็งของผู้นำชุมชน
- ลักษณะการใช้ทรัพยากรน้ำ ดิน ป่าไม้ ในการดำรงชีวิตประจำวันของชุมชน

2. วิธีการสัมภาษณ์ (Interview) เป็นการศึกษาค้นคว้าในรูปแบบปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ถามและผู้ตอบ มีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมข้อมูล เป็นการสนทนาอย่างมีจุดมุ่งหมาย และในขณะสัมภาษณ์สามารถสังเกตพฤติกรรมของผู้ตอบได้ ทั้งทางสีหน้า ท่าทาง และคำพูด ผู้ศึกษาได้เลือกใช้ประเภทการสัมภาษณ์ดังนี้

2.1 การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างหรือการสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ (Structured interview or Formal Interview) โดยการสัมภาษณ์คณะกรรมการหมู่บ้าน และชาวบ้านในชุมชนที่มีส่วนร่วมในการจัดการ ดูแล และรักษาป่าชุมชน ลักษณะของการสัมภาษณ์เป็นการสัมภาษณ์ที่มีคำถามและข้อกำหนดที่แน่นอน เพื่อค้นหาข้อมูลทางวัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อ ภูมิปัญญาท้องถิ่น จิตสำนึกและอุดมการณ์ของชาวบ้านในการจัดการป่าชุมชน เพื่อเกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนด้วยคำถามแบบเดียวกัน มีลำดับขั้นตอนเรียงเหมือนกัน มีทั้งคำถามที่เฉพาะเจาะจง และคำถามที่ตอบได้ตามโครงสร้างของคำถามมีดังนี้

- บริบทชุมชนในภาพรวมของสภาพทั่วไปด้านลักษณะพื้นฐานทางสังคม ได้แก่ ความเป็นอยู่ของคนในชุมชน การบริโภค การให้บริการในหมู่บ้าน ระบบความ สัมพันธ์ ทางสังคมระหว่างคนในชุมชน และสภาพแวดล้อมทางทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้ ลักษณะการใช้ ทรัพยากรน้ำ ดิน ป่าไม้ในการดำรงชีวิตประจำวันของชุมชน ภูมิปัญญาชาวบ้าน ความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณีและพิธีกรรม ทรัพยากรแหล่งน้ำ

- บทบาทและการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการจัดการ ดูแล และรักษาป่า ในด้านต่างๆ ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา-สาเหตุ การวางแผนดำเนินงาน การดำเนิน กิจกรรม การติดตามประเมินผลงาน ระบบกรรมสิทธิ์จากการกีดกันบุคคลภายนอก การได้รับ ผล ประโยชน์ และการกำหนดกฎเกณฑ์ ข้อบังคับ

- ศักยภาพในการจัดการ ดูแล และรักษาป่า ด้านทุน อันได้แก่ ภูมิปัญญาด้าน สมุนไพร และด้านระบบนิเวศ ความต้องการรักษาชื่อเสียงของชุมชนในด้านการอนุรักษ์ป่า อีกทั้ง ความต้องการอนุรักษ์พื้นที่ป่าไว้ให้ลูกหลาน ความเข้มแข็งของกฎ ระเบียบ ระบบความสัมพันธ์ ทางสังคม ความเชื่อ และพิธีกรรม

- ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับศักยภาพของชุมชนในการจัดการดูแลและรักษาป่า ด้าน จิตสำนึกและอุดมการณ์ร่วมกันของคนในชุมชน การทำงานร่วมกันของชุมชน ความเข้มแข็งของ ชุมชน และความจำเป็นในการใช้ประโยชน์จากป่า รวมถึงการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก และสัมพันธภาพแบบเป็นทางการกับเจ้าหน้าที่หน่วยงานของรัฐ ได้แก่ เจ้าหน้าที่จากสำนักงานป่าไม้ จังหวัดเชียงใหม่ และสมาชิกองค์กรบริหารส่วนตำบล

- ศักยภาพในการจัดการดูแล และรักษาป่า ได้แก่ ความเข้มแข็งของกฎ ระเบียบ ข้อบังคับ และบทลงโทษที่เข้มแข็ง

- ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับศักยภาพของชุมชน ในการจัดการดูแล และรักษาป่า ได้แก่ ความเข้มแข็งของผู้นำชุมชน ความเข้มแข็งของชุมชน จิตสำนึกและอุดมการณ์ร่วมกันของคนใน ชุมชน และการสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐ

2.2 การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal Interview) เป็นการสนทนาใน บรรยากาศแบบง่ายๆ ไม่มีพิธีรีตอง ไม่มีลำดับของคำถาม โดยสัมภาษณ์ผู้นำที่เป็นทางการ ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน และผู้นำไม่เป็นทางการ ได้แก่ ผู้สูงอายุที่ชาวบ้านในชุมชน ให้ความเคารพนับถือเชื่อฟังและมักจะมาขอคำปรึกษา กลุ่มแม่บ้าน และเยาวชน เป็นภาษา พื้นบ้านจะทำให้ชาวบ้านสามารถเข้าใจได้ง่าย เพื่อค้นหาข้อมูลทางด้านบริบทชุมชนในภาพรวม ของสภาพทั่วไป มีแนวคำถามดังนี้

- ประวัติชุมชนและป่าชุมชน
- ลักษณะทางกายภาพ ได้แก่ สภาพทางภูมิศาสตร์ เส้นทางการคมนาคม การตั้งบ้านเรือนในชุมชนการถือครองที่ดิน
- ลักษณะพื้นฐานทางสังคม ได้แก่ จำนวนประชากร อาชีพ การศึกษา การบริโภค สุขภาพอนามัย การให้บริการภายในหมู่บ้าน การปกครองภายในหมู่บ้าน และระบบความสัมพันธ์ทางสังคม
- สภาพแวดล้อมทางทรัพยากรธรรมชาติด้านป่าไม้
- การจัดการ ดูแล และรักษาป่าไม้ของชุมชน
- การใช้ทรัพยากรน้ำ ดิน ป่า ไม้ในการดำรงชีวิตประจำวันของชาวบ้าน
- ความเข้มแข็งของผู้นำชุมชน
- ความเข้มแข็งของชุมชน
- การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของชาวบ้านที่เกี่ยวข้องกับป่าชุมชน

3. การสนทนากลุ่ม หรือการประชุมของกลุ่มเป้าหมาย (Focus Group) ได้แก่ ผู้สูงอายุ ผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน ประธานกลุ่มแม่บ้าน ตัวแทนกลุ่มแม่บ้าน เยาวชน และชาวบ้านที่มีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนประมาณ 12 คน ซึ่งลักษณะของการสนทนากลุ่มเป็นการพูดคุยสนทนาในกลุ่ม เพื่อศึกษาถึงความคิดเห็น ความรู้สึก การรับรู้ และพฤติกรรมของกลุ่ม โดยผู้ศึกษาจะเปิดประเด็นต่างๆ ที่ต้องการศึกษาให้กลุ่มเป้าหมายสนทนา โดยได้ใช้พลวัตของกลุ่ม (Group Dynamic) เป็นสิ่งกระตุ้นให้สมาชิกในกลุ่มได้แสดงความคิดเห็นต่อประเด็น หรือแนวทางการสนทนาอย่างกว้างขวางและเปิดเผย ขณะที่สนทนากันซึ่งความคิดเห็นของคนๆ หนึ่งในกลุ่มสามารถไปกระตุ้นความคิดเห็นทัศนคติของคนอื่นได้ พร้อมทั้งยังเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของคนในกลุ่ม การเสนอความคิดเห็นต่างๆ ของกลุ่มเกี่ยวกับการจัดการ ดูแล และรักษาป่าชุมชนทำให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน จากนั้นหาข้อสรุปตามประเด็นที่สำคัญจากกรอบแนวคิด โดยทำการจดบันทึก และบันทึกเสียง

3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเป็นผู้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตัวเอง เป็นการให้ข้อมูลที่มีอยู่เดิม (Secondary Data) โดยศึกษาค้นคว้าด้านเอกสารต่างๆ แนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ควบคู่กับการเก็บข้อมูลใหม่ (Primary Data) โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการ

ทางการและไม่เป็นทางการ ตามแนวคำถามร่วมกับการสังเกตเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องเป็นจริงตามสภาพของชุมชน การเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แบ่งเป็น 4 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ทำการศึกษาจากเอกสาร สิ่งตีพิมพ์ หนังสือ และรายงานการศึกษาต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในการศึกษา รวมถึงเอกสารและข้อมูลของพื้นที่ศึกษา ได้แก่ ข้อมูลความจำเป็นพื้นฐานของสังคม (จปฐ.) ของหมู่บ้าน ที่เป็นข้อมูลพื้นฐานของหมู่บ้าน จากองค์การบริหารส่วนตำบลออนใต้ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องและเป็นปัจจุบัน

ขั้นตอนที่ 2 การเข้าไปแนะนำตัวผู้ศึกษากับผู้ใหญ่บ้าน โดยเข้าไปสืบถามจากชาวบ้าน เพื่อให้เกิดความคุ้นเคยระหว่างผู้ศึกษาและผู้ใหญ่บ้าน รวมถึงการสำรวจหมู่บ้าน ตลอดจนการจัดทำแผนที่โดยสังเขปของหมู่บ้าน เพื่อเป็นการรวบรวมข้อมูลในภาพรวมของชุมชน อีกทั้งเป็นการสร้างความสัมพันธ์อันดีกับชุมชน

ขั้นตอนที่ 3 ได้พูดคุยกับผู้ใหญ่บ้าน พร้อมทั้งคณะกรรมการหมู่บ้าน สัมภาษณ์รายชื่อผู้สามารถให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ได้แล้วนำมาเลือกโดยการสุ่มแบบเจาะจง โดยการศึกษาถึงฐานะในอดีตและปัจจุบัน ความรู้ ความสามารถ ความอาวุโสต่างๆ แล้วนำไปพูดคุยกับผู้ให้ข้อมูลหลักที่เลือก และผู้ศึกษาเป็นผู้สอบถาม สนทนาและพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ เพื่อให้เกิดความคุ้นเคยระหว่างผู้ศึกษากับผู้ให้ข้อมูล โดยขั้นแรกจะเป็นการสนทนาพูดคุยในเรื่องทั่วไปเกี่ยวกับสภาพความเป็นอยู่ต่างๆ พร้อมทั้งสังเกตพฤติกรรม ตลอดจนวิธีการดำรงชีวิตประจำวันของชาวบ้านในชุมชน โดยจะใช้ภาษาง่ายๆ เพื่อให้ชาวบ้านได้เข้าใจ

ขั้นตอนที่ 4 ภายหลังจากการคุ้นเคยกับชาวบ้านต่างๆ ได้ดีแล้ว ได้มีการวางแผนทางการสัมภาษณ์ไว้อย่างคร่าวๆ เกี่ยวกับสภาพทั่วไปของชุมชน การใช้ประโยชน์การจัดการป่าไม้ภายในชุมชนและระหว่างชุมชน แล้วดำเนินการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักที่เลือกไว้ โดยใช้การสัมภาษณ์แบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ และการสังเกตเพื่อตอบคำถามอันเป็นข้อมูลในการศึกษาเพื่อให้ได้ข้อมูลโดยละเอียด

ขั้นตอนที่ 5 นำข้อมูลที่ได้นมาเขียนบรรยาย เปรียบเทียบกับกรอบแนวคิด และวัตถุประสงค์ที่ได้ตั้งเอาไว้

ขั้นตอนที่ 6 ระยะเวลาตรวจสอบข้อมูล ผู้ศึกษาได้เข้าไปเก็บข้อมูลเพิ่มเติมในประเด็นที่ยังไม่ชัดเจนเป็นช่วงสุดท้าย เหตุผลในการเก็บเพิ่มเติมเกิดจากข้อมูลแต่ละครั้งผู้ศึกษาได้ทำการตรวจสอบกับประเด็นต่างๆ ที่กำหนดไว้ เมื่อเห็นว่าประเด็นใดยังขาดอยู่ ผู้ศึกษาจึงเก็บข้อมูลเพิ่มเติมโดยเลือกสัมภาษณ์ ชักถามจากผู้รู้ในประเด็นที่ยังขาดหายไป เพื่อให้ครอบคลุมตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ หลังจากนั้นก็นำแนวคิดและทฤษฎีมาเปรียบเทียบว่าสอดคล้องหรือแตกต่างจากทฤษฎีเหล่านั้นหรือไม่

3.5 การตรวจสอบข้อมูล

3.5.1 ข้อมูลที่ได้นำมาตรวจสอบความถูกต้องอย่างสม่ำเสมอโดย

การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation)

โดยการนำข้อมูลจากภาคสนาม และข้อมูลที่ได้จากการวิจัยที่เกี่ยวข้องมาวิเคราะห์เปรียบเทียบระหว่างเวลา สถานที่ บุคคล และเนื้อหาที่แตกต่างกันว่า หากเวลาต่างกันข้อมูลที่ได้ต่างกันหรือไม่ ข้อมูลที่ได้ต่างสถานที่กันข้อมูลเหมือนกันหรือไม่ และหากบุคคลเปลี่ยนไปข้อมูลที่ได้เหมือนกันหรือไม่

การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีการ (Methodological Triangulation)

การตรวจสอบสามเส้าคือ การใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลต่างๆ กัน เพื่อรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกัน โดยในการศึกษาจะใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ควบคู่กับการสัมภาษณ์ พร้อมทั้งการศึกษาข้อมูลจากแหล่งเอกสารประกอบด้วย หากข้อมูลที่ได้มีความแตกต่างกันหรือขัดแย้งกัน ผู้ศึกษาจะเข้าไปเก็บรวบรวมข้อมูลอีกครั้ง และหากข้อมูลที่ได้ทำการตรวจสอบแล้วปรากฏว่าเป็นข้อมูลที่เหมือนกัน ทำให้ดูน่าเชื่อถือว่าเป็นข้อมูลที่ถูกต้องแล้ว จากนั้นนำผลการศึกษามานำเสนอวิเคราะห์ข้อมูลเป็นการเขียนรายงานเชิงบรรยาย

3.6 วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ เป็นกระบวนการที่รวมกิจกรรมหลายๆ อย่าง ที่มุ่งไปสู่การทำความเข้าใจกับข้อมูลที่ผู้วิจัยได้มาด้วยการตีความ สร้างข้อสรุป การจำแนกชนิด และการเปรียบเทียบลักษณะของข้อมูล การหาความเกี่ยวข้องของปรากฏการณ์ความขัดแย้ง การวิเคราะห์ข้อมูล จึงต้องทำไปพร้อมกับการรวบรวมข้อมูล เพื่อเป็นการตอบคำถามให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัย ข้อมูลที่ได้จากการจดบันทึก การอัดเสียง จะนำมาถอดเพื่อตรวจสอบความถูกต้องในการวิเคราะห์ข้อมูล ควรมีขั้นตอนเพื่อตรวจสอบความถูกต้องดังนี้

1. การแยกแยะข้อมูลต่าง ๆ เกี่ยวกับบริบททั่วไป ศักยภาพ ปัจจัย และการมีส่วนร่วมของชุมชนในด้านการบริหาร จัดการ ดูแล และฟื้นฟูป่าชุมชนของชุมชน
2. การจัดหมวดหมู่ข้อมูล เป็นการรวบรวมข้อมูลจากการแยกแยะเป็นหมวดหมู่
3. การจัดลำดับความสำคัญ เป็นการนำเอาข้อมูลที่ได้มาเรียงลำดับตามความสำคัญของข้อมูลที่ได้รับ

4. การเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของข้อมูล มาเชื่อมโยงหาความสัมพันธ์กับกรอบแนวคิด ทฤษฎีซึ่งเป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์เชื่อมโยงถึงความสัมพันธ์กัน เพื่อทำความเข้าใจกับความ หลากหลาย ตลอดจนความเหมือน และแตกต่างกันของข้อมูลที่รวบรวมมาได้ สำหรับข้อมูล ทั้งหมดจะใช้ ประโยชน์ในการบรรยายให้เห็นถึงศักยภาพ และปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับศักยภาพของ ชุมชนในการจัดการป่าชุมชนและบทบาทการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการจัดการป่าชุมชนต่อไป

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved